

> Retouradres Postbus 43006 3540 AA Utrecht

Ministerie van LNV
T.a.v. mevrouw drs. Geertje van Hooijdonk
Directeur Natuur
Postbus 20401
2500 EK 's-Gravenhage

**Advies van de directeur bureau Risicobeoordeling
& onderzoek**

Advies over exoten op Waddeneilanden

**Bureau Risicobeoordeling &
onderzoek**

Catharijnesingel 59
3511 GG Utrecht
Postbus 43006
3540 AA Utrecht
www.nvwa.nl

Contact

T 088 223 33 33
risicobeoordeling@nvwa.nl

Onze referentie
trcvwa/2023/4208

Datum:
26 september 2023

Aanleiding

Exoten zijn uitheemse soorten die door menselijk handelen in ons land terecht komen. Een klein deel van de exoten kan zich vestigen in onze natuur en negatieve effecten hebben voor inheemse soorten en ecosystemen. De gevolgen voor de biodiversiteit kunnen groter zijn op eilanden, zoals op de Waddeneilanden, dan op het vasteland. Dit komt onder andere door de unieke biodiversiteit en kleinere populaties van inheemse soorten.

Een actueel inzicht in de aanwezige exoten op de Nederlandse Waddeneilanden is van belang voor het Quality Status Report (QSR) van het Waddengebied. Het QSR wordt periodiek uitgebracht door de 'Trilateral Wadden Sea Cooperation'. In het QSR beschrijven en evalueren Denemarken, Duitsland en Nederland de ecologische staat van het gebied, inclusief de exoten die aanwezig zijn. Het doel is dat veranderingen opvallen, zorgpunten naar voren komen, mogelijke herstelmaatregelen worden aangegeven en kennishiaten worden opgespoord.

Voor de periode 2005 - 2014 is een eerste inventarisatie van exoten uitgevoerd in opdracht van bureau Risicobeoordeling & onderzoek (BuRO) van de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) (Lensink et al., 2015). Om na te gaan of sindsdien nieuwe exoten zijn geïntroduceerd dan wel 'oude' soorten weer zijn verdwenen, heeft BuRO opdracht gegeven voor een update van deze inventarisatie.

Vraagstelling

De te beantwoorden vragen waren:

- Welke exoten komen voor op de Nederlandse Waddeneilanden in de periode 2015-2020?
- Zijn er nieuwe exoten waargenomen of zijn bepaalde exoten niet meer waargenomen ten opzichte van de periode 2005-2014?
- Welke nieuwe exoten, ten opzichte van de vorige inventarisatie uit 2015, vormen een matig tot hoog risico voor de natuur op de Waddeneilanden?

Aanpak

BuRO heeft opdracht gegeven aan Bureau Waardenburg (nu Waardenburg Ecology) voor een deskstudie met twee deelprojecten:

- deelproject 1: het opstellen van een lijst van alle aanwezige exoten per Waddeneiland over de periode 2015-2020;

- deelproject 2: korte risicobeoordeling voor waargenomen exoten waarvan vermoed wordt dat ze een negatief effect hebben of kunnen krijgen op de natuur. Hiervoor is het Invasive Species Environmental Impact Assessment (ISEIA) protocol gebruikt (Branquart, 2009).

Bureau Risicobeoordeling & onderzoek

Datum

26 september 2023

Onze referentie

trcwva/2023/4208

De resultaten van de inventarisatie en risicobeoordeling staan in het rapport 'Alien species on Dutch Wadden Sea islands' (Van der Have & Anema, 2022). De informatie in voorliggend advies is, tenzij anders vermeld, afkomstig uit dit rapport en het eerdere rapport met de inventarisatie en risicobeoordeling uit 2015 (Lensink et al., 2015). BuRO heeft de resultaten van deze onderzoeken samengevat.

Van de nieuw waargenomen plantensoorten heeft BuRO onderzocht welke soorten worden verkocht als tuinplanten. Hiervoor is op 14-11-2022 de lijst met nieuwe plantensoorten vergeleken met soorten van de database van [Tuinernietin](#), die in opdracht van BuRO is gemaakt. In deze database staan alle tuinplantensoorten die in Nederland verkocht worden, voor zover deze bij de samenstellers van de database bekend waren. Van de 5 nieuwe plantensoorten die niet in Tuinernietin stonden is nagegaan of ze online werden verkocht.

Voor een vergelijking met de landelijke situatie met betrekking tot in het wild waargenomen tuinplanten is gebruik gemaakt van literatuur die bij BuRO al bekend was.

Bevindingen

Toename aantal soorten exoten

- Het aantal waargenomen exoten op de Nederlandse Waddeneilanden is toegenomen. In de periode 2005-2014 zijn 407 soorten exoten waargenomen en in de periode 2015-2020 waren dat er 518.
- Van deze 518 soorten zijn 203 soorten nieuw waargenomen in vergelijking met de periode 2005-2014. De planten vormden hiervan met 151 soorten het grootste aandeel.
- Van de exoten die in de periode 2005-2014 aanwezig waren, zijn 92 soorten niet meer waargenomen.
- Niet alle soorten die zijn waargenomen, zijn ook gevestigd (dat wil zeggen dat ze zich voortplanten). Volgens het Nederlands Soortenregister zijn 348 van de 518 soorten gevestigd in Nederland. Hoeveel daarvan zijn gevestigd op de Waddeneilanden is onbekend.

Soorten met matig tot hoog risico op negatieve effecten op de natuur

- Over de periode 2005-2014 zijn 100 soorten beoordeeld op effecten voor biodiversiteit en ecosystemen. Hiervan zijn 12 soorten op de Waddeneilanden waargenomen die bij de beoordeling een hoog risico kregen, en 16 soorten die een matig risico kregen (Annex 1). Het grootste deel betreft vaatplanten (22 van de 28 soorten).
- Over de periode 2015-2020 zijn 75 waargenomen soorten beoordeeld. Hiervan hebben 9 soorten een hoog en 7 soorten een matige risicoscore (Annex 2). Ook in deze periode vormen de vaatplanten de grootste groep (11 van de 16 soorten). Al deze plantensoorten kunnen een dichte begroeiing vormen waardoor ze inheemse soorten verdringen. De 5 andere soorten met een matige of hoge risicoscore betreft 2 vogelsoorten, 2 vissoorten en 1 mollusk.

Introductie(routes) Waddeneilanden

- De handel in tuinplanten is de belangrijkste introductieroute waardoor plantenexoten op de Waddeneilanden komen. Alle 151 nieuw waargenomen plantensoorten worden verkocht. Voor heel Nederland geldt dat 60% van de in het wild waargenomen uitheemse plantensoorten verbonden zijn met de handel en dat het aantal eerste waarnemingen van verwilderde sierplantsoorten over de jaren, in elk geval tot 2018, een stijgende trend vertoont die nog niet afvlakt (Pieters et al., 2018).
- Sommige invasieve plantensoorten die door terrein- en/of waterbeheerders worden bestreden, zijn ondertussen te koop voor de consument. Door deze verkoop kan de soort opnieuw worden geïntroduceerd in de natuur. Voorbeelden zijn rimpelroos (*Rosa rugosa*), watercrassula (*Crassula helmsii*) en diverse cotoneastersoorten (BuRO, 2020).
- Van de 5 waargenomen vogelsoorten met een matige of hoge risicoscore is de introductieroute de handel in deze vogels. De meeste voglexoten bereiken de eilanden waarschijnlijk vliegend vanaf de vaste wal (secundaire dispersie).
- Voorbeelden van andere introductieroutes dan handel zijn het meeliften met ballastwater van schepen (eieren van zwartbekgrondel (*Neogobius melanostomus*)), meeliften bij het transport van vissen die uitgezet worden (Chinese vijvermossel (*Sinanodonta woodiana*)) en onbedoelde introductie omdat het organisme niet werd gezien als aparte soort (giebel (*Carassius gibelio*)).
- Tuinplanten komen in de natuur doordat bijvoorbeeld zaden met wind of water worden verspreid, bessen door vogels worden gegeten en verspreid of doordat mensen tuinafval in de natuur gooien. Ook andere verspreiding is mogelijk, zoals bij naaldzaadbloem waarvan de zaden meeliften met kampeermateriaal.
- Gehouden dieren komen in de natuur door ontsnapping of uitzetten.

Habitats met kans op vestiging van exoten

- Op de Waddeneilanden liggen verschillende Natura 2000-gebieden. De meeste exoten vestigen zich in die beschermde en kwetsbare gebieden. Een kleiner aantal exoten komt voor in verstoorde habitats die vooral buiten de Natura 2000-gebieden voorkomen, zoals (zeer) voedselrijke wateren, bermen, stedelijke gebieden en landbouwgebieden.
- De Natura 2000-habitats droge duinen en duinbossen hebben het hoogste risico op vestiging van exoten, gevolgd door vochtige duinvalleien en open water. Kwelders hebben een laag risico op vestiging van exoten, wat vermoedelijk gerelateerd is aan zoutstress in deze habitat.

Beantwoording van de vragen

Bureau Risicobeoordeling & onderzoek

Vraag 1. Welke exoten komen voor op de Nederlandse Waddeneilanden in de periode 2015-2020?

Datum

26 september 2023

Onze referentie

trcwa/2023/4208

Het aantal exoten op de Nederlandse Waddeneilanden is recentelijk toegenomen. In de periode 2005-2014 zijn 407 soorten exoten waargenomen en in de periode 2015-2020 waren dat er 518.

Vraag 2. Zijn er nieuwe soorten waargenomen of zijn bepaalde soorten niet meer waargenomen ten opzichte van periode 2005-2014?

Er zijn 203 nieuw waargenomen soorten exoten ten opzichte van de periode 2005-2014 en 92 soorten exoten werden niet meer waargenomen.

Vraag 3. Welke nieuwe exoten, ten opzichte van de vorige inventarisatie uit 2015, vormen een matig tot hoog risico voor de natuur op de Waddeneilanden?

De 16 nieuwe soorten met een matig tot hoog risico voor de natuur op de Waddeneilanden staan in Annex 2.

Conclusies

- Het aantal waargenomen soorten exoten op de Waddeneilanden neemt toe.
- De meeste exoten vestigen zich in beschermd en kwetsbare gebieden.
- Planten vormen de grootste groep nieuw waargenomen exoten. Alle 151 in de periode 2015-2020 nieuw waargenomen plantensoorten worden verkocht. Sommige invasieve plantensoorten die door terreinbeheerders worden bestreden, zijn ondertussen te koop voor de consument. Door deze verkoop kunnen de soorten opnieuw worden geïntroduceerd in de natuur.
- Het aantal eerste waarnemingen van verwilderde sierplantensoorten in Nederland vertoont over de jaren een stijgende trend die (in elk geval tot 2018) nog niet afvlakt. De verwachting is dat het aantal nieuw waargenomen sierplantensoorten in de natuur blijft toenemen.

Advies van BuRO

Aan de Directeur Natuur van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bureau Risicobeoordeling & onderzoek

Datum

26 september 2023

Onze referentie

trcvwa/2023/4208

1. Neem maatregelen om te voorkomen dat invasieve plantensoorten worden verkocht, voor zowel de Waddeneilanden als heel Nederland. Dit kan bijvoorbeeld door:
 - invasieve soorten voor te dragen voor de Unielijst;
 - instellen van een nationaal beleidskader voor invasieve soorten;
 - het bedrijfsleven te stimuleren om de verkoop van invasieve soorten te stoppen;
 - de resultaten van de inventarisatie inbrengen in het Trilateraal Waddenoeverleg.

2. Stimuleer dat de provincies en beheerders van Natura 2000-gebieden op de Waddeneilanden een plan van aanpak maken voor invasieve exoten met matig tot hoog risico die al aanwezig zijn of zich kunnen vestigen. Onderdelen van het plan kunnen zijn:
 - het benoemen van gevestigde soorten met matig tot hoog risico die beheerst of uitgeroeid gaan worden;
 - een gecoördineerde aanpak om nog niet gevestigde soorten met een hoge of matige risicoscore vroegtijdig op te sporen en uit te roeien voordat zij zich vestigen, verspreiden en schade veroorzaken (early detection en rapid respons);
 - het bewustmaken van de bewoners van de eilanden ten aanzien van de risico's van het aanplanten en verspreiden van invasieve plantensoorten en het laten ontsnappen of uitzetten van huisdieren;
 - het stimuleren van tuincentra en handelaren in huisdieren om geen uitheemse soorten te verkopen met een matig of hoog risico.

Hoogachtend,

*Prof. Dr. Dick T.H.M. Sijm
Directeur bureau Risicobeoordeling & onderzoek*

Bijlagen

- Lensink R, van der Have TM, van der Haterd RJ, Inberg JA, Soes DM & Achterkamp B, 2015. Alien species on the Dutch Wadden Sea islands. Occurrence and ecological risks. Bureau Waardenburg, Culemborg. Report nr. 15-077.
- Van der Have TM & Anema L, 2022. Alien species on Dutch Wadden Sea islands. Occurrence in the period 2015-2020 and ecological risks. Bureau Waardenburg, Culemborg. Report nr 21-333.

Bureau Risicobeoordeling & onderzoek

Datum

26 september 2023

Onze referentie

trcvwa/2023/4208

Referenties

- Branquart E, 2009. Guidelines for environmental impact assessment (ISEIA) and list classification of non-native organisms in Belgium. Version 2.6 (2009). Beschikbaar online:
http://ias.biodiversity.be/documents/ISEIA_protocol.pdf
- BuRO, 2020. Advies over de risico's van de sierteeltketen. Utrecht. Beschikbaar online:
<https://www.nvwa.nl/documenten/plant/teeltvoorschriften/akkerbouw-en-tuinbouw/risicobeoordelingen/advies-van-buro-over-de-risicos-van-de-sierteeltketen>
- Lensink R, van der Have TM, van der Haterd RJ, Inberg JA, Soes DM & Achterkamp B, 2015. Alien species on the Dutch Wadden Sea islands. Occurrence and ecological risks. 15-077. Bureau Waardenburg, Culemborg. Report nr 15-077
- Pieters B, Hoppenreijts JHT, Beringen R, Sparrius LB, Van Valkenburg JLCH, Van der Velde G & Leuven RSEW, 2018. Risico's van de sierteeltketen als introductieroute voor invasieve exoten. Radboud Universiteit, Faculteit der Natuurwetenschappen en Informatica, Afdeling Dierecologie en Fysiologie, Nijmegen.
- Van der Have TM & Anema L, 2022. Alien species on Dutch Wadden Sea islands. Occurrence in the period 2015-2020 and ecological risks. Bureau Waardenburg, Culemborg. Report nr 21-333

Bureau Risicobeoordeling & onderzoek

Datum

26 september 2023

Onze referentie

trcvwa/2023/4208

**Annex 1. In de periode 2005-2014 op de Waddeneilanden
waargenomen soorten met een matig of hoog risico
(n=28).**

Bureau Risicobeoordeling &
onderzoek

Datum

26 september 2023

Onze referentie
trcwa/2023/4208

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Soortgroep	ISEIA-score ¹
<i>Aronia x prunifolia</i>	Zwarte appelbes	Planten	9
<i>Impatiens glandulifera</i>	Reuzenbalsemien	Planten	9
<i>Myriophyllum aquaticum</i>	Parelvederkruid	Planten	9
<i>Populus x canescens</i>	Grauwe abeel	Planten	9
<i>Quercus rubra</i>	Amerikaanse eik	Planten	9
<i>Solidago gigantea</i>	Late guldenroede	Planten	9
<i>Alopochen aegyptiaca</i>	Nijlgans	Vogels	10
<i>Branta canadensis</i>	Grote Canadese gans	Vogels	10
<i>Branta hutchinsii</i>	Kleine Canadese gans	Vogels	10
<i>Elodea nuttallii</i>	Smalle waterpest	Planten	10
<i>Fallopia japonica</i>	Japanse duizendknoop	Planten	10
<i>Fallopia sachalinensis</i>	Sachalinse duizendknoop	Planten	10
<i>Felis catus</i>	Huiskat	Zoogdieren	10
<i>Hydrocotyle ranunculoides</i>	Grote waternavel	Planten	10
<i>Populus alba</i>	Witte abeel	Planten	10
<i>Populus x canadensis</i>	Canada populier	Planten	10
<i>Lepomis gibbosus</i>	Zonnebaars	Vissen	11
<i>Rosa rugosa</i>	Rimpelroos	Planten	11
<i>Acer pseudoplatanus</i>	Gewone esdoorn	Planten	12
<i>Azolla filiculoides</i>	Grote kroosvaren	Planten	12
<i>Campylopus introflexus</i>	Grijs kronkelsteeltje	Planten	12
<i>Cotula coronopifolia</i>	Goudknopje	Planten	12
<i>Crassula helmsii</i>	Watercrassula	Planten	12
<i>Cyprinus carpio</i>	Karper	Vissen	12
<i>Oenothera parviflora</i>	Kleine teunisbloem	Planten	12
<i>Prunus serotina</i>	Amerikaanse vogelkers	Planten	12
<i>Spartina anglica</i>	Engels slijkgras	Planten	12
<i>Vaccinium macrocarpon</i>	Cranberry	Planten	12

¹: Een beschrijving van het ISEAI-protocol staat in Branquart (2009). Een ISEIA score 9 of 10 betekent een matig risico, een score 11 of 12 een hoog risico.

Annex 2. In de periode 2015-2020 op de Waddeneilanden waargenomen soorten met een matig of hoog risico (n=16).

Bureau Risicobeoordeling & onderzoek

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	soortgroep	ISEIA - score ¹
<i>Berberis aquifolium</i>	Mahonie	Planten	9
<i>Psittacula krameri</i>	Halsbandparkiet	Vogels	9
<i>Soliva sessilis</i>	Naalzaadbloem	Planten	9
<i>Sorbaria sorbifolia</i>	Sorbaria	Planten	9
<i>Spiraea x billardii</i>	Theeboompje × Douglasspirea	Planten	9
<i>Cotoneaster franchetii</i>	Witte boogcotoneaster	Planten	10
<i>Rubus armeniacus</i>	Dijkviltbraam	Planten	10
<i>Branta hutchinsii minima</i>	Kleinste Canadese gans	Vogels	11
<i>Carassius gibelio</i>	Giebel	Vissen	11
<i>Cotoneaster bullatus</i>	Rimpelige cotoneaster	Planten	11
<i>Cotoneaster dielsianus</i>	Diels' cotoneaster	Planten	11
<i>Cotoneaster divaricatus</i>	n.v.t.	Planten	11
<i>Cotoneaster salicifolius</i>	Wilgbladige cotoneaster	Planten	11
<i>Neogobius melanostomus</i>	Zwartbekgrondel	Vissen	11
<i>Rhododendron ponticum</i>	Pontische rododendron	Planten	11
<i>Sinanodonta woodiana</i>	Chinese vijvermossel	Mollusken	12

Datum
26 september 2023

Onze referentie
trcwva/2023/4208

¹: Een beschrijving van het ISEAI-protocol staat in Branquart (2009). Een ISEIA score 9 of 10 betekent een matig risico, een score 11 of 12 een hoog risico.